

Дарко П. Надић^[1]

Универзитет у Београду
Факултет политичких наука
Београд (Србија)

УДК 316.334.5:502.1(497.11)
Оригинални научни рад
Примљен: 17.03.2022.
Прихваћен: 25.03.2022.
doi: 10.5937/napredak3-37025

Узроци и последице радикализације еколошких покрета у Србији

Сажетак: У раду се разматрају узроци и последице радикализације деловања еколошких покрета у Србији у 2021. години. Као узроци радикалног деловања истичу се следећи фактори: интензивне економске инвестиције од почетка овог века, опште неповерење да су политичке структуре уопште у стању да реше наслеђене и нове еколошке проблеме, и стварање ситуације да еколошки покрети више делују као класични политички покрети. У раду се анализира управо трансформација еколошких покрета и фактора који су убрзали ту трансформацију, као и нових метода њиховог деловања, посебно оних који су изазвани случајем Компаније Рио Тинто. С тим у вези, уводе се два нова појма – „политизација екологије“ и „постполитизација екологије“, где се под политизацијом екологије подразумева употреба еколошких проблема за краткорочне политичке промоције, а под постполитизацијом прелазак еколошких покрета у класичне политичке покрете.

Кључне речи: еколошки покрети, еколошки референдум, политизација екологије, постполитизације екологије, Рио Тинто

Увод

Годинама су еколошки покрети у Србији били у процесу тражења свог места и улоге у склопу нових друштвених покрета (Marković, 2015, str. 431–448; Nadić, 2020, str. 97–113). Морамо признати и да „екологија“ до сада није била толико популарна, односно доследан предмет интересовања политике и политичких структура. Од настанка вишепартијског система ретко је која политичка странка у Србији у свом политичком програму имала оно што данас популарно на-

зивамо „зеленом“ политичком агендом. У том смислу може се разликовати чисти еколошки активизам од политичког еколошког активизма. „Чисти“ еколошки активизам, који је довео до стварања одређених еколошких покрета у Србији, у задњој деценији прошлог века имао је за циљ да се, пре свега, реше одређени еколошки проблеми у локалним срединама који су угрожавали квалитет живота становника. Њихова димензија била је просторна (усмерена ка локалној средини) и специфично аполитична, јер није залазила у домен класичне политике у

[1] dnadic@gmail.com

смислу постављања класичних политичких захтева, као што је, на пример, освајање политичке власти. То значи да циљ ових покрета није био смена неке локалне или централне власти, већ само решавање постојећих проблема. У томе се може видети и почетак тренда маргинализације еколошких покрета јер они заправо нису представљали претњу било којој власти. Можемо рећи да су тада еколошки покрети имали еманципаторски карактер и исто такав потенцијал.

Трећа деценија овог века доноси измењену слику. Екологија постаје популарна, модерна и незаобилазна у друштвеном, па самим тим и у политичком животу. Еколошки покрети полако мењају своју основну, претходно наведену функцију и улазе у један специфичан сегмент, који карактерише политизација еколошких проблема. Узрок ове политизације је вишеструк. Прво, то је појачана економска активност у Србији након 2000. године која је довела до ситуације да су многе стране инвестиције и уговори о инвестирању били нетранспарентни. Томе је погодувала и нова офанзива међународног капитала, који се више није селио из једне државе у другу због јефтине радне снаге, већ управо због непостојања еколошких закона или њихове порозности, односно непримењивања еколошких закона у случају да су уопште постојали. Као пример истичемо USS Steel, америчку компанију која је 2002. године купила Железару Смедерево (Сартид). Ову инвестицију убрзала је чињеница да је Србија тада ушла у економску и политичку транзицију, али без назнака да је спремна да истовремено уђе и у еколошку транзицију. USS Steel је сасвим одговарао систем феудалних надница радницима, али и непостојање еколошких

закона који су на стриктан начин регулисали питања загађења ваздуха. Други узрок је политичко игнорисање еколошких проблема, који су настали као последица економских активности у Србији у периоду од 1990. године до данас, као и оних који су наслеђени из периода социјализма. Ово политичко игнорисање представља врсту небриге политике у Србији за проблеме животне средине. Узрок, пре свега, лежи у националној еколошкој свести и еколошкој свести политичких структура, где је „екологија“ била само једна врста прилепка у политичким активностима неких других министарстава. То је један од фактора који је еколошке покрете полако водио ка радикализацији у њиховом еколошком ангажману. Тај постепени радикални еколошки ангажман водио је опет ка постепеном дефинисању њихове политичке платформе. Суштина је у томе да су у том случају еколошки покрети полако губили еманципаторски карактер, а добијали класичну политичку улогу, при чему „екологија“ често није ништа више од мамца. Посебан проблем у овако дефинисаном узроку јесте и то што централна власт у Србији годинама није водила доследну бригу о стварним потребама локалних заједница како економским, тако и еколошким. То је опет последица чињенице да је еколошка политика у Србији до 2020. године била централизована, лишена представе о конкретним еколошким проблемима локалних заједница. Иако децентрализација еколошке политике у Србији фактички још није спроведена, приметни су одређени позитивни помаци, који су настали као резултат политичког опредељења да се реше одређена питања, као што су, на пример, депоновање отпада и бор-

ба против климатских промена. Следећи узрок радикализације еколошких покрета у Србији настао је као последица еколошке глобализације у смислу упознавања домаћих еколошких покрета с радикалним методама деловања, односно активностима мање-више сличних покрета из иностранства. У оквиру такве специфичне еколошке глобализације треба посматрати и улогу друштвених мрежа не само као специфичних медијума него и као средстава мобилисања, организовања и функционисања еколошких покрета.

Случај Рио Тинто

Случај који може да послужи као пример како се преко ноћи могу створити радикални еколошки покрети јесте случај Рио Тинта, компаније која је у Србију ушла 2004. године. Крај 2020. и почетак 2021. и у Србији и у Београду обележени су релативно мирним грађанским протестима против ангажовања Рио Тинта у даљим истраживањима и експлоатацији руде литијума. Рио Тинто је као мултинационална компанија пуна контроверзи и у својим досадашњим активностима у свету показало се да је можда еколошки неодговорна и да је у њеним геолошким истраживањима профит изнад идеје о добробити за животну средину. Међутим, вероватно је да на свету нема мултинационалне компаније која нема неку еколошку мрљу у својој каријери. С Рио Ринтом, барем у Србији, ситуација је ипак специфична. Рио Тинто је дошао у Србију 2004. године, дакле четири године након пада режима Милошевића, и то у државу жељну страних инвестиција, након дугогодишњих економских санкција и ратова на простору бивше Југославије, а поготово жељну

страних инвестиција у областима рударства и тешке индустрије, јер заправо развој рударства на простору Србије почиње још у XIII веку, доласком немачких рудара, чувених Саса, а свој развој достиже у периоду између два светска рата иако је већина власништва над рудницима у Србији у том периоду била у рукама француског, белгијског и немачког капитала. После Другог светског рата рудници су национализовани и права на истраживање и експлоатацију имале су само државне компаније. Након политичких промена октобра 2000. године и непосредно након спроведене приватизације, Србија се наша на удару многих рударских компанија жељних јефтиних природних ресурса, а при томе је имала еколошки неспособну администрацију и еколошки непросвећене политичаре. Дакле, доласком Рио Тинта, можда не сасвим случајно, откривена је нова руда јадарит, комбинација литијума и бора, која је као нови минерал призната и заведена 2006. године. Ова руда је одмах проглашена за стратешки важну руду јер је веома значајна компонента за производњу литијумских батерија од којих зависи савремена технолошка цивилизација, а које опет индиректно представљају не само зелену технологију већ и зелену енергију. Те батерије се користе за мобилне телефоне, лаптопове, електричне аутомобиле, бицикле, тротинете и још многе друге уређаје од којих смо већ сада зависни у свакодневном животу, а успут доприносе борби против климатских промена. Након открића јадарита и његове могуће употребне вредности у литијумским батеријама убрзо су уследиле изјаве политичких званичника у Србији да ће ископавање ове руде допринети побољшању финансијског стања др-

жаве. Оно на шта је Рио Тинто сасвим сигурно и свесно „играо“ јесте и недовољна еколошка свест грађана, комбинована с релативно ниским животним стандардом, имајући у виду да би за изградњу могућег рудника и других постројења био потребан откуп земљишта у приватном власништву.^[2] То се и догодило. С друге стране, у целом овом „еколошко-политичком“ рату јављају се четири веома важне појаве, које захтевају додатно промишљање.

Прва појава је да, како се приближавао рок почетка експлоатације јадарита, тако су покренуте две кампање против Рио Тинта. Прва кампања, коју су водили еколошки активисти и новофомирани еколошки покрети, била је усмерена на то да покаже да сама компанија уопште није еколошки одговорна и да се њено присуство у разним државама увек везивало за афере, пословне потезе које су били везани не само за угрожавање еколошке стабилности већ и за угрожавање живота и здравља људи. Наше прво питање или констатација, а имајући у виду природу пословања, као и идеју о природним ресурсима као општем добру, јесте – да ли било која компанија која се бави рударством или било којим другим видом истраживања или експлоа-

тисања природних ресурса може да се посматра као еколошки одговорна? Веома тешко. Зато што свака компанија с тим описом делатности мења не само општу слику природе већ и диверзитет. Нарушава сваки облик природног живота у име индустријског опстанка и напретка друштва. С друге стране, уколико бисмо ишли до краја, сматрамо да нема компаније у свету, од текстилне, рударске до прехранбене индустрије, чије активности нису пратиле афере, корупција, лобирање, па и у угрожавање здравља и живота људи. Но, то је у природи економске формације и интереса профита и није предмет ове анализе. Дакле, такве компаније, поготово оне за које нам је познато само географско али не и финансијско порекло, по природи свог пословања еколошки су неодговорне, али испуњавање обавеза према држави и друштву, поготово према локалној заједници, чини да добију епитет „еколошки одговорних“. Дакле, „еколошка филантропија“ је кључни моменат, и то пре свега лажни моменат, који медијски чини разлику, а који се касније може појавити у форми класичног *greenwashing*-а.

Друга појава везана за Рио Тинто јесте правна природа активности компаније у Србији. Као

[2] „Они су нама дошли и почели су да истражују и копају неке рупе. И нама сељацима добро дошло, они лепо плате ар или два земље. То је било 2014. или 2015. године. Мени тад још нису, али јесу комшијама окол“, прича Живана Шакић из села Горње Недељице. Па наставља: „И годинама после, они су нама причали лепе приче како ћемо ми добро зарадити, како је нађена добра руда, како то није отровно. А ми им кажемо: 'Па не правите ви нама бању, него рудник'. Тај рудник – литијум и борна киселина – то је опасно. А они су почели да нам говоре како ћемо се ми обогатити и почели да нам нуде лепе цене“. У јуну ове године, Живана Шакић са свим члановима породице се пакује. За кућу од 200 квадрата и хектар и 30 ари земље добила је 200.000 евра. Рок да се исели је 28. август. „Сад се осећам превареном. И кајем се. Има ли лепшег од овога?“, тужно ће Живана. Заједно с њеном кућом, продате су до сада 34 од 83 куће. (<https://www.dw.com/sr/%C5%BEivana-je-prodala-ku%C4%87u-zbog-rio-tinta-i-ka-je-se/a-57895675>) (приступљено 15. 12. 2021).

Дарко П. Надић

Узроци и последице радикализације
еколошких покрета у Србији

Еколошки протести у Београду, фебруар 2022.

што је истакнуто на почетку овог одељка, они су присутни у Србији од 2004. године. Сасвим смо сигурни да Рио Тинто није случајно дошао у Србију 2004. године и самоиницијативно кренуо да истражује рудно богатство. Верујемо да су свему томе ипак претходили неки уговори, односно дозволе, али то је већ предмет правне а не социополитиколошке форензике, посебно имајући у виду нетранспарентност економских

уговора са страним компанијама од 2000. године до данас.

Трећа појава је политизација целог проблема боравка и делатности Рио Тинта у Србији. Појава Рио Тинта, тајновитост истраживања, кампање преко друштвених мрежа и интернет медија изазвали су поларизацију политичких снага. С једне стране, формиране су опозиционе политичке странке, покрети и струје које

су ујединили или подржали локални еколошки покрети који се противе Рио Тинту. Чини нам се да само локални еколошки покрети и активисти делују у овом случају искрено, док се, користећи талас њиховог незадовољства, прикључују опозиционе странке, којима случај Рио Тинта служи да изађу из маргинализованог или самоизолизованог (без обзира на то да ли је он добровољно изабран или је присиљан) политичког положаја. У овом случају долазимо до ситуације која се може дефинисати као „политизација екологије“, односно ситуације да се постојећи еколошки проблем користи за разрешавање крупнијих политичких проблема, а не за решавање тог проблема. Јер како другачије објаснити изненадно интересовање појединих политичара за еколошке проблеме и, конкретно, за одрживи развој, или како се одједном локални еколошки активиста одлучи да своју будућност види у политици а не више у екологији. Самим тим постаје видљиво да је екологија постала инспиративна за политику.

Четврта појава коју овом приликом анализирамо јесте маркетинг, ПР, и лобирање које је спроводила компанија Рио Тинто. Овде скрећемо пажњу на специфичан плаћени оглас^[3] на интернет сајту Б92 насловљен: „Шанса за најбоље дипломце у Рио Тинту. Брига, храброст и радозналост – вредности у којима стасавају нови лидери“. Две ствари су овде круцијалне. Прво, то је представљање лика компаније у позитивном еколошком смислу, односно врста ПР одговора на оптужбе о еколошкој неодговорности компаније, где се истиче да идеје о одрживости, рударству и напретку нису у супротности: „Водећи се вредностима које подржавају бригу, храброст и радозналост, лидер у рударству, већ преко 150 година испуњава своју визију, да буде пионир напретка. Мултинационална компанија Рио Тинто дубоко верује у одговорну и одрживу производњу материјала који су неопходни за људски напредак.“^[4] Друго, чињеница је да Рио Тинто сасвим сигурно жели да привуче посебну циљну групу – младе и незапослене особе.^[5]

[3] https://www.b92.net/biz/pr/pr.php?nav_category=1244&yyyy=2021&mm=11&dd=06&nav_id=2052245 (приступљено 6. 11. 2021).

[4] Исто.

[5] „Сваки лидер почиње тако што прво следи своје снове. Генерација 3 је и званично најбројнија генерација на планети која сигурно корача ка остварењу својих снова. Ова, прва потпуно дигитална генерација, чешће се од својих претходника одлучује за више школовање, не преза од заузимања става и активизма, а карактерише је и то да је толерантна и отворена за нова искуства. Будући лидери из редова ’зумера’, према истраживањима, траже јединствено радно искуство. На корпорацијама је да им га омогуће. Водећи се вредностима које подржавају бригу, храброст и радозналост, лидер у рударству, већ преко 150 година испуњава своју визију, да буде пионир напретка. Мултинационална компанија Рио Тинто дубоко верује у одговорну и одрживу производњу материјала који су неопходни за људски напредак. Најбољи дипломци широм света имаће прилику да се прикључе компанији Рио Тинто, у којој се од првог дана у њих верује и очекује да ће баш они ускоро бити предводници одрживог рударства, промене која је у индустрији већ отпочела. У окружењу у којем се приоритет физичка и емоционална сигурност, у којем се храброст да се јавно иступи и пробају нове ствари високо вреднује, у којем је радозналост врлина и никада не постоји сувишно питање, генерација 3 може испољити сву своју креативност да се ствари раде боље и сигурније“ (исто).

Појава радикалног деловања еколошких покрета

Као контраефекат јавили су се посебни еколошки покрети и нови еколошки активисти. И, наравно, политизација екологије, уколико ту појаву можемо да дефинишемо као употребу еколошких проблема, нерашчишћених еколошких ситуација, супротстављених еколошких и еколошко-економско-политичких интереса са циљем остваривања краткорочне политичке добити, која по својој суштини може бити само добробит за политичку и економску елиту, али не и за опште грађанство. Ово се односи и на еколошке покрете, а посебно на проблем њихове искрене мотивисаности. Ови *ad hoc* еколошки покрети, основани са идејом решавања локалног еколошког проблема, имају више мана него врлина. Но, почећемо с врлинама. Они су утемељени на локалном активизму и локалном еколошком проблему. Лидери су углавном људи управо из те средине. Тај активизам је искрен јер их поменути еколошки проблеми конкретно погађају. Њихова мана је што су краткотрајни. Време њиховог трајања ограничено је на трајање одређеног еколошког проблема. Уколико еколошки проблем дуже траје, тј. ако ни локална

ни национална администрација не покушавају да реше проблем, еколошки активизам губи на интензитету, док локални еколошки лидери с временом постају део владајућих или опозиционих политичких групација. Односно, долази до класичног политичког а не чисто еколошког активизма, односно до уновчавања „еколошке побуне“. Исто тако, еколошко-политичка инструментализација видљива је када владајуће или опозиционе странке користе лидере еколошких покрета па и саме еколошке покрете за своју политичку борбу и сопствене политичке циљеве. На тај начин и еколошки покрети и лидери тих покрета одступају од онога што је не само академска већ и реална политичка дефиниција еколошких покрета, а то је да се они не боре за власт као што то раде класичне политичке странке.^[6] Овде нећемо улазити у детаље, поготово не у техничко-технолошке, експлоатације јадарита, опште сигурности или опасности по животну средину, прво зато што то није проблем друштвених наука. Оно што захтева пажњу јесте како решити проблем, који се своди на питање где је граница „јавног“ и „општег добра“ и ко је титуларни борац за заштиту оба добра, те како то спровести у пракси. Титуларни, односно номинални власник је држава. Држава, сходно

[6] Као пример за ово дајемо изјаву једног лидера еколошког покрета: „Локални и остали еколошки активисти, међутим, истичу да ће се борити против рудника литијума. Александар Јовановић Ђута из удружења Одбранимо реке Старе планине, који је иначе најавио и учешће еколошких активиста на београдским изборима, тврди да ће пројекат „Јадар“, који је по њему опасност за све, највише бити опасан за власт. Као и до сада када је реч о насилном отимању природе, њеној девастацији и протеривању људи, након широких расправа о законитости, утицаја на животну средину, на крају се све сведе на то када се појави та проклета механизација. Дакле на физички отпор. Таквих сцена је било много на Старој планини, а што се Лознице тиче, лако је замислити колоне добровољаца из читаве Србије који се крећу пут Лознице да бране оно што припада свима нама“, каже за *DW* Јовановић (исто).

природи овог власништва, њиме и управља. За одређивања успешности управљања постоје и одређени индикатори и критеријуми. Осим њих, постоји и право државе да у оквиру управљања јавним добрима то управљање пребаци, поштујући законе, неком другом субјекту, а да за то управљање, односно коришћење и експлоатацију јавног добра, од тог другог субјекта добија неку финансијску накнаду. У овом случају, оног тренутка када је Рио Тинто ушао у Србију 2004. године, он је *de facto* постао управљач јавног добра еколошки схваћеног као „опште добро“.^[7] То не умањује његову законску одговорност за стање тог јавног добра. Оно што представља проблем није како „избацили Рио Тинто из Србије“, што је можда циљ еколошких покрета, већ да ли можемо да отворимо модел демократског одлучивања када су у питању „јавна“ и „општа добра“. Општа политичка клима до које су противници Рио Тинта и нпр. припадници покрета Одбранимо реке Старе планине довели јесте да је приметна радикализација, оличена у елементима еколошког тероризма. Њихове активности на рушењу инсталација у оквиру комплекса мини-хидроелектране или супротстављања техници компаније Рио Тинто могу да делују симпатично и да имају подршку шире јавности, али њихове активности су противзаконите, јер закон штити приватну својину, ма каква и чија она била, као и облици вербалних претњи (на пример, објављивања приватних телефонских бројева неких чланица Владе) који су мање-ви-

ше ствар опште и политичке културе, па тек онда облик еколошког тероризма. Београд, али и поједина места у Србији, у новембру и децембру били су суочени са константном „викенд блокадом“ ауто-пута и других магистралних путева од еколошких активиста појединих еколошких и политичких покрета (нпр. Не давимо Београд, Еколошки устанак, Крени покрени). С друге стране, такав радикални екологизам у овом веку мало је непримерен, и у Србији то више изгледа као лоша копија активности неких светски познатих еколошких покрета које су они упражњавали пре тридесет и више година. И, на крају, оригинална „зелена политика“, схваћена као облик политичког организовања, није насила и таква мора и да буде. Овде је у питању само у којој мери домаћи еколошки покрети могу да утичу на јавно мњење у формирању подршке и на политичке институције у смислу утицања на креирање еколошке политике.

Прошле године, 1. јуна, с представницима Рио Тинта срео се и председник Србије Александар Вучић, који је захвалио компанији на спремности да разговара о отвореним питањима, као и на „посвећености и разумевању у погледу захтева за транспарентним радом и испуњавањем најзахтевнијих услова у области екологије“. „Сви пројекти који се буду реализовали у овој области морају да задовоље највише еколошке и технолошке стандарде, јер нема здравог економског развоја без очувања здраве животне средине“, рекао је председник Вучић

[7] Опширније о односу јавног и општег добра у еколошкој политици в: Nadić, 2021, str. 1590–1600.

и нагласио да ће држава строго водити рачуна о примени најстриктнијих еколошких мера.^[8] На конференцији за штампу Вучић је истакао да ће, ако буде потребно, држава расписати референдум о томе да ли треба почети експлоатацију литијума. Као председник Србије, а на основу својих овлашћења, Вучић би можда требало да буде најмање заинтересована особа у Србији у погледу размишљања о оваквом еколошком проблему. Међутим, инструментализацијом и политизацијом овог еколошког проблема, где су и политизација а и сам еколошки проблем отишли предалеко, Вучић, трпећи превише личне нападе из опозиционог блока, нуди два решења. Једно је могућност организовања референдума, односно искорак из класичне у непосредну демократију. То би можда био први референдум на овом простору који би се односио на еколошко питање. Непосредну демократију, поготово њену примену у решавању, односно одлучивању о еколошким проблемима, не треба искључивати као врсту „прања од одговорности“ власти, што се често истиче у јавности. Међутим, потенцијални еколошки проблем и референдум као његово

могуће решење постају предмет политизације, а самим тим стварне еколошке и економске маргинализације. Појединци, од опозиционих политичара до аналитичара, не виде решење ни у референдуму.^[9] Чак се у референдуму као средству непосредне демократије види, што је зачуђујуће, недемократски потенцијал и неоправдано му се придају епитети популизма.^[10] Иако сматрамо да је референдум, као израз непосредне демократије, једино могуће демократско решење овог еколошког Гордијевог чвора, остаје питање да ли га треба организовати на националном, локалном или окружном нивоу? Јер се у томе заправо и крије замка референдума овог типа. Ако би референдум био одржан на националном нивоу, онда фактичку одговорност за стање животне средине и биодиверзитет сnose сви грађани Србије без обзира на референдумско питање и коначне резултате референдума. Али, исто тако, сnose и одговорност за могући финансијски губитак, који може да уследи као последица коначног резултата. Уколико је референдум на локалном нивоу, можемо потврдити да локално становништво одлучује о стању своје локалне животне среди-

[8] <https://biznis.telegraf.rs/info-biz/3345675-vucic-rio-tintu-pazicemo-na-ekologiju-uz-rudnik-da-bude-i-fabrika-za-baterije> (приступљено 17. 1. 2022).

[9] „Уместо стварања привида непосредног одлучивања грађана, много би било корисније да министарка позове све грађане да се већ у овој фази укључе у процес одлучивања о пројекту Јадар и да у законској процедури изнесу све аргументе и примедбе јер прописи Србије грађанима гарантују то право“, нагласио је Зеленовић (Небојша Зеленовић је председник странке Заједно за Србију – ЗЗС, прим. аут.) (<https://www.danas.rs/ekonomija/zelenovic-ministarki-mihajlovic-rozovite-gradjane-da-se-masovno-izjasne-o-rio-tintu/>, приступљено 20.2.2022).

[10] „Постоји глобални тренд у последње време да популисти често прибегавају референдумима и на тај начин пребацују одговорност на грађане у неслободним условима“ (<https://www.bbc.com/serbian/lat/srbija-58013060>, приступљено 22.1.2021)

не, али исто тако доноси индиректну одлуку о финансијском приходу који се везује за целу државу, и за то сноси одговорност. Дакле, уместо еколошког Гордијевог чвора, добијамо врсту Гордијевог чвора одговорности, али исказаног кроз непосредну демократију. Друго решење, које је Вучић понудио у том тренутку није много коментарисано у медијима. Наиме, он је дао изјаву да „очекује да се, осим будућег рударско-индустријског комплекса 'Јадар', у пројекат укључе и фабрике за израду батерија и производа који зависе од литијума, како би се отворио што већи број нових радних места“.^[11] Неко би могао ову изјаву да протумачи као врсту политичког ултиматума, која долази са највишег нивоа, а упућена је компанији Рио Тинто. Међутим, чини се да су ствари другачије. Уколико би се догодило да је намера Рио Тинта да покрене само експлоатацију нове руде будућности, Србија би постала пример неоеколошког империјализма, односно нова сировинска база технолошки развијених држава којима је литијум потребан. Што опет не би било добро. Гордијев чвор је пресечен одлуком Владе Србије од 20. јануара ове године да „ставља тачку“ на пројекат „Јадар“ и укида све управне акте повезане с Рио Тинтом. Да ли је тиме Рио Тинто фактички отишао из Србије? Па није. Компанија је и даље номинални власник земљишта које је откупила, па је одмах након претходно наведене одлуке Владе издала саопштење да ће „одговорно одржавати земљиште и објекте

који су у власништву компаније и да ће њима управљати у најбољем интересу заједнице и животне средине“.^[12]

Постполитизација екологије

Рио Тинто је само привремено и можда привидно ујединио и радикализовао активности еколошких покрета. Еколошки покрети у Србији долазе из разних идеолошких мијеа и средина. Постоје значајне разлике у политичким циљевима које су ти еколошки покрети себи поставили. Једни су и даље остали уско локални и нису у својој борби усмерени ка промени постојеће власти већ ка решавању еколошког проблема који их мучи, првенствено у њиховој средини. Други еколошки покрети су политички мотивисани тако да себе више ни не виде као еколошки покрет, већ као политичку странку којој је конкретан проблем само врста одскочне даске у изградњи политичке каријере. То је веома видљиво у коалицији Морамо, која је специфична и коју чине Отворена грађанска платформа Акција, коју предводи партија Заједно за Србију, на чијем је челу бивши функционер Демократске странке, покрет Не даavimo Београд, који можемо да дефинишемо као урбано-елитни еколошки покрет и покрет Еколошки устанак, који је опет познат по лидеру овог покрета који је био предводник у борби против изградње мини-хидроелектрана у Србији. Зелено-лева коалиција Морамо врло је хетерогена коалиција и веома

[11] <https://biznis.telegraf.rs/info-biz/3345675-vucic-rio-tintu-pazicemo-na-ekologiju-uz-rudnik-da-bude-i-fabrika-za-baterije> (приступљено 18.10.2021).

[12] <https://www.glasamerike.net/a/rio-tinto-rudnik/6452013.html> (приступљено 22.2.2021).

брзо састављена како би изашла на предстојеће изборе. Она, пре свега, окупља еколошке активисте, уметнике, бивше политичаре из многих бивших власти, академску елиту, јавне личности итд., и чини нам се да свако од њих ту има неки виши, специфичан и посебан интерес. Еколошки активисти јер је екологија сада у Србији у моди, бивши политичари из бивших режима жељни своје политичке реафирмације, академска елита у жељи да се покаже да је изнад свих других елита, јавне личности жељне да обнове своје медијске и друге позиције. Друга ствар је то што је ова коалиција релативно касно открила потенцијал екологије као политичке идеје што опет изазива сумњу да ова коалиција „поли-

тизује екологију“, односно да користи екологију само као политичко средство, не помишљајући уопште на решавање еколошких проблема у Србији. У свему томе највише забрињава управо помодност екологије. Ако је екологија нова мода у Србији, а знамо да моде долазе и пролазе, поставља се питање да ли ће и екологија изаћи из моде једног дана, што би био специфичан крах једне идеје и једне борбе. Остаје нам да закључимо да „екологија“ може постати нова политика, а радикални екологизам нова идеологија, али питање заштите животне средине ипак је толико важно питање које не захтева политизацију већ постизање националног и политичког консензуса.

References / Литература

- Marković, D. Ž. (2015). *Social Ecology*. Belgrade: Zavod za udžbenike. [In Serbian]
- Nadić, D. (2020). New Tendencies in the Development of Ecological Movements in the 21st Century, *Napredak*, 1 (3), 97-113. doi: 10.5937/napredak1-29602 [In Serbian]
- Nadić, D. (2021). Understanding the Public Good and Common Good in the Contemporary Environmental Policy. *Sociološki pregled*, 55 (4), 1590-1600. doi: 10.5937/socpreg55-35441 [In Serbian]
- Pavlović, V. (2003). *Social Movements and Changes*. Beograd: Udruženje za političke nauke Jugoslavije, Fakultet političkih nauka. [In Serbian]

Internet sources / Интернет извори

- <https://www.glasamerike.net/a/rio-tinto-rudnik/6452013.html>
- <https://biznis.telegraf.rs/info-biz/3345675-vucic-rio-tintu-pazicemo-na-ekologiju-uz-rudnik-da-bude-i-fabrika-za-baterije>
- <https://www.danas.rs/ekonomija/zelenovic-ministarki-mihajlovic-pozovite-gradjane-da-se-masovno-izjasne-o-rio-tintu/>
- <https://www.bbc.com/serbian/lat/srbija-58013060>
- <https://www.dw.com/sr/%C5%BEivana-je-prodala-ku%C4%87u-zbog-rio-tinta-i-kaje-se/a-57895675>
- https://www.b92.net/biz/pr/pr.php?nav_category=1244&yyyy=2021&mm=11&dd=06&nav_id=2052245

Darko P. Nadić

University of Belgrade
Faculty of Political Sciences
Belgrade (Serbia)

Causes and Consequences of the Radicalization of Environmental Movements in Serbia

Summary

36 | The paper discusses the causes and consequences of the radicalization of environmental movements in Serbia in 2021. The causes of more radical action include several factors such as intensive economic investments since the beginning of this century, general distrust that political structures can solve inherited and new environmental problems, as well as creating a situation where environmental movements act rather like classic political movements. The paper analyzes the transformation of environmental movements and the factors that accelerated this transformation, as well as new methods of their action, especially those caused by the case of Rio Tinto. In this regard, two new terms „politization of ecology” and „post-politization of ecology” are introduced, where politization of ecology means the use of environmental problems in short-term political promotion, while post-politization denotes the transition of environmental movements to classical political movements.

Keywords: environmental movements, environmental referendum, politization of ecology, post-politization of ecology, Rio Tinto